

Εκπαιδευτική παρέμβαση μέσω χειραφετητικών μεθόδων σε ενήλικες εκπαιδευόμενους στην ενότητα για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής

Μαρία Αναστασάκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ05 & ΠΕ78
ΜΔΕ Καθηγητών Γαλλικής Γλώσσας
ΜΔΕ Πολιτική Ανάλυση και Πολιτική Θεωρία
Υποψ. Διδάκτωρ Παν/μίου Κρήτης
marieanastasaki@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει μία εκπαιδευτική παρέμβαση στην ενότητα «Ανθρώπινα Δικαιώματα» του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Το κοινό-στόχος είναι 20 ενήλικες εσπερινού Γυμνασίου και ο σκοπός της παρέμβασης είναι ο μετασχηματισμός εσφαλμένων νοητικών σχημάτων αναφορικά με το ζήτημα του ρατσισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω ποικίλων χειραφετητικών μεθόδων όπως της αισθητικής εμπειρίας, της αφηγηματικής ανάλυσης, της βιογραφικής μεθόδου, της αξιοποίησης video, της μεθόδου του ορθολογικού διαλόγου καθώς και της μεθόδου του κριτικού στοχασμού. Η διάρκεια της παρέμβασης είναι δέκα ωρών συνολικά και για κάθε μία μέθοδο προτείνονται συγκεκριμένα στάδια και δραστηριότητες προκειμένου να επιτευχθούν οι τιθέμενοι παιδαγωγικοί στόχοι όπως η μύηση στη διεργασία κριτικού στοχασμού μέσω της κριτικής εξέτασης έργων Τέχνης, ο μετασχηματισμός της γνώσης μέσω της ανάλυσης μιας προσωπικής εμπειρίας, η ενεργοποίηση της μετασχηματίζουσας μάθησης μέσω της αφήγησης ρατσιστικού περιστατικού, η ενεργοποίηση του κριτικού στοχασμού και, τέλος, η συνειδητοποίηση συναισθημάτων και απόψεων σχετικά με τον ρατσισμό και τα ανθρώπινα δικαιώματα με επακόλουθη την αναανοηματοδότηση προσωπικών βιωμάτων και διαστρεβλωμένων παραδοχών.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Μετασχηματίζουσα μάθηση, χειραφετητικές μέθοδοι.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για τον θεμελιωτή της θεωρίας της Μετασχηματίζουσας Μάθησης, τον αμερικανό κοινωνιολόγο Jack Mezirow, η εν λόγω μάθηση «αναφέρεται στη διεργασία μέσω της οποίας μετασχηματίζουμε τα δεδομένα πλαίσια αναφοράς (σύστημα αντιλήψεων, νοητικές συνήθειες) για να τα κάνουμε πιο περιεκτικά, διαφοροποιημένα, ανοιχτά, συναισθηματικά ικανά για αλλαγή και στοχαστικά, έτσι ώστε να μπορούν να δημιουργήσουν πεποιθήσεις και απόψεις, οι οποίες θα αποδειχθούν περισσότερο αληθινές ή δικαιολογημένες στην καθοδήγηση της πράξης» (Mezirow, 2000: 129). Κεντρικό σημαίνον λοιπόν στη θεωρία του Mezirow είναι αυτές οι παραδοχές και νοητικές συνήθειες που έχει το άτομο από την παιδική ηλικία του, οι οποίες διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησής του και που μπορούν να μετασχηματιστούν και να αναιρεθούν στην ενήλικη ζωή του, μέσω του κριτικού στοχασμού και του ορθολογικού διαλόγου, της κριτικής αξιολόγησης των προσωπικών εμπειριών και βιωμάτων, του επαναπροσδιορισμού του αξιακού πλαισίου και του συστήματος αντιλήψεων και αξιών. Ο τελικός σκοπός είναι η χειραφέτηση του ατόμου μέσω της απελευθέρωσης από τις στρεβλές παραδοχές και αντιλήψεις (ibid.).

Η θεωρία του Mezirow επηρέασε πολλούς θεωρητικούς της μάθησης και εκπαίδευσης ενηλίκων, οι οποίοι είχαν ως τελικό σκοπό τον μετασχηματισμό των προβληματικών συμπεριφορών και πεποιθήσεων. Ορισμένες από αυτές τις θεωρίες επιχειρήσαμε να εφαρμόσουμε στην πράξη μέσω της εκπαιδευτικής παρέμβασης που ακολουθεί συνδέοντάς τις με συγκεκριμένα στάδια της Θεωρίας της Μετασχηματίζουσας Μάθησης του Mezirow. Η εκπαιδευτική παρέμβαση που απευθυνόταν σε ενήλικες μαθητευόμενους πραγματοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2021-2022 σε εσπερινό Γυμνάσιο του Ηρακλείου Κρήτης και είχε διάρκεια δέκα διδακτικών ωρών.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Τίτλος εκπαιδευτικής παρέμβασης: Ρατσισμός-Ανθρώπινα Δικαιώματα στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (ΚΠΑ).

Εκπαιδευόμενοι: 20 ενήλικες εσπερινού Γυμνασίου 18-30 ετών.

Σκοπός: Ανανοηματοδότηση και μετασχηματισμός εσφαλμένων νοητικών σχημάτων αναφορικά με το ζήτημα του ρατσισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω χειραφετητικών μεθόδων.

Στόχοι: Μύηση εκπαιδευόμενων στη διεργασία κριτικού στοχασμού μέσω της αξιοποίησης και κριτικής εξέτασης έργων Τέχνης. Αφομοίωση και μετασχηματισμός γνώσης μέσω εστιασμένης ανάλυσης περιστατικού. Ενεργοποίηση Μετασχηματίζουσας Μάθησης μέσω της αφήγησης μιας περιόδου της ζωής που σχετίζεται με ρατσιστικό περιστατικό. Ενεργοποίηση Κριτικού Στοχασμού. Συνειδητοποίηση συναισθημάτων και πεποιθήσεων σχετικά με τα ζητήματα του ρατσισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επαναπροσδιορισμός παραδοχών και ανανοηματοδότηση εμπειριών και βιωμάτων σχετικά με τον ρατσισμό.

Διάρκεια: 10 ώρες.

Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση είναι μια διαδικασία που προϋποθέτει κριτικό στοχασμό στις πεποιθήσεις, στο αξιακό πλαίσιο, στα συναισθήματα. Ο στόχος είναι ο μετασχηματισμός των πρωτύπων πεποιθήσεων και των εμπειριών του ατόμου σε νέες με θετικό πρόσημο (Mezirow, 2000).

Τα στάδια που υπάρχουν στη χειραφετητική αυτή μέθοδο, σύμφωνα με τον Mezirow (2007), είναι τα παρακάτω δέκα:

1) Το προτεινόμενο αποπροσανατολιστικό δίλημμα για τον εντοπισμό προβληματικών παραδοχών και νοητικών κατασκευών. Στο πρώτο στάδιο ο στόχος είναι η πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων στο άτομο και εσωτερικής διαμάχης μέσω ενός αποπροσανατολιστικού διλήμματος, ενός έντονου προσωπικού επεισοδίου, το οποίο δεν συνδέεται με προηγούμενη εμπειρία.

2) Μέσω διαλόγου, γίνεται από τους εκπαιδευόμενους διατύπωση πρώτων απόψεων και προσπάθεια κριτικής αυτό-εξέτασης αρνητικών συναισθημάτων -ενοχής, φόβου, ντροπής, οργής- που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη κατάσταση. Τα άτομα προβληματίζονται και αναζητούν παρόμοιες εμπειρίες και στάσεις δικές τους κατά το παρελθόν. Ωστόσο, συχνά δεν μπορούν να επιλύσουν τα διλήμματά τους με βάση την πρότερη εμπειρία τους ή δεν γνωρίζουν τη μέθοδο ενδοσκόπησης που πρέπει να ακολουθήσουν.

3) Πραγματοποιείται κριτική αξιολόγηση των προηγούμενων παραδοχών και νοητικών συνηθειών, που λειτουργούν ως ερμηνευτικά φίλτρα για τις προσωπικές εμπειρίες. Μέσω ανταλλαγής προσωπικών βιωμάτων και προβληματισμών, οι εκπαιδευόμενοι καταλήγουν στο γεγονός ότι κι άλλοι έχουν βιώσει παρόμοιες διεργασίες.

4) Ακολουθεί η αναγνώριση από τους εκπαιδευόμενους της πηγής των αρνητικών συναισθημάτων τους και προχωρούν στο μοίρασμα της διεργασίας του μετασχηματισμού αφού προηγηθεί ομόφωνη συμφωνία των μελών της ομάδας προκειμένου να συνεχιστεί η μετασχηματίζουσα διεργασία.

5) Γίνονται νέες επιλογές ρόλων και δράσεων που δεν περιλαμβάνουν τις προηγούμενες παραδοχές και αντιλήψεις, οι οποίες αποτελούν τις βάσεις για το νέο σχέδιο δράσης.

6) Ακολουθεί η εκπόνηση ενός νέου σχεδίου δράσης.

7) Γίνεται απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων που καθίστανται απαραίτητες για το νέο σχέδιο δράσης.

8) Πραγματοποιείται και πειραματική δοκιμή των νέων ρόλων, διαπραγμάτευση των σχέσεων και δημιουργία νέων.

9) Επιτυγχάνεται δόμηση ικανοτήτων και καλλιέργεια αυτοπεποίθησης που αφορούν τους νέους ρόλους με ταυτόχρονη καλλιέργεια της συναισθηματικής νοημοσύνης προκειμένου να αναγνωριστούν τα συναισθήματα όλων.

10) Τέλος, γίνεται αποδοχή των παραπάνω σταδίων και υιοθέτησή τους στη ζωή. Πρόκειται για το τελικό στάδιο του μετασχηματισμού κατά το οποίο, τα άτομα χρησιμοποιούν τις γνώσεις που αποκόμισαν και τις νέες παραδοχές και επανεπεντάσσονται στη ζωή με αυτοπεποίθηση, νέες δεξιότητες και νέες προοπτικές. Αυτός είναι και στόχος του διδασκόμενου μαθήματος.

Παρακάτω θα παρουσιάσουμε έξι μεθόδους που χρησιμοποιήσαμε για την ενότητα του Ρατσισμού - Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο μάθημα της ΚΠΑ. Σε κάθε μία από τις μεθόδους, επιχειρήσαμε την ένταξη ορισμένων βημάτων της Μετασχηματίζουσας Μάθησης του Jack Mezirow, τα οποία παρουσιάστηκαν παραπάνω.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΖΟΥΣΑΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ Α. ΚΟΚΚΟΥ (2 ώρες)

Εφαρμογή 6 βημάτων Κόκκου (2005, 2011):

Πρώτο βήμα: Διάγνωση της ανάγκης για κριτική εξέταση των στερεότυπων παραδοχών σχετικά με το τι είναι ο ρατσισμός και ποιες διαστάσεις έχει και μπορεί να πάρει.

Σε πρώτη φάση, εξετάσαμε κριτικά τις νοητικές παραδοχές και συνήθειες των εκπαιδευόμενων προκειμένου να διαπιστωθεί εάν ήταν δυσλειτουργικές για τους ίδιους ή για το κοινωνικό σύνολο. Ως συντονίστρια, ξεκινήσαμε μία συζήτηση με τους εκπαιδευόμενους με σκοπό να τους κάνουμε να συνειδητοποιήσουν ότι αντιμετώπιζαν ένα αποπροσανατολιστικό δίλημμα -όπως γίνεται και στο πρώτο στάδιο της θεωρίας του Mezirow- που είχε να κάνει με τον τρόπο που κατανοούσαν και όριζαν την έννοια του ρατσισμού.

Έπειτα, μέσω καθοδηγούμενης συζήτησης, οι εκπαιδευόμενοι αντιλήφθηκαν ότι όντως αντιμετώπιζαν ένα αποπροσανατολιστικό δίλημμα -τον πολύ στενό ορισμό της έννοιας του ρατσισμού- με συνέπεια να καταλήξουν να αμφισβητήσουν τις παραδοχές τους σχετικά με το τι συνιστά ρατσισμό και να ενεργοποιήσουν τη στοχαστική επεξεργασία του θέματος του ρατσισμού. Ως εκπαιδύτρια, τους ρώτησα εάν ήθελαν να προσεγγίσουμε κριτικά το εξεταζόμενο ζήτημα, προκειμένου να το αντιληφθούμε ευρέως και να δούμε ποικίλες διαστάσεις του. Η απάντηση ήταν καταφατική, οπότε προχωρήσαμε στην επόμενη φάση.

Δεύτερο βήμα: Έκφραση απόψεων γύρω από την έννοια του ρατσισμού.

Σε αυτό το δεύτερο βήμα του Κόκκου εντάχθηκαν τα βήματα 2-4 του Mezirow. Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευόμενοι, προχώρησαν στο στάδιο της αυτό-διερεύνησης των συναισθημάτων που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη κατάσταση, στην κριτική αξιολόγηση των προηγούμενων παραδοχών τους όπως και στην αναγνώριση της πηγής δυσαρέσκειάς τους, τη στιγμή που εξέφραζαν τις απόψεις τους μοιραζόμενοι μεταξύ τους τη διεργασία του μετασχηματισμού.

Η διαδικασία που ακολουθήσαμε ήταν η εξής: Οι εκπαιδευόμενοι χωρίστηκαν σε 4 ομάδες και κάθε ομάδα πέρασε από μια στοχαστική διαδικασία ανταλλαγής απόψεων διαμορφώνοντας μια τελική πρόταση (που αξιοποιήθηκε κριτικά σε παρακάτω στάδιο), την οποία παρουσίασε ο ορισμένος αντιπρόσωπός της. Έπειτα, καταγράφηκαν οι απόψεις σχετικά με την έννοια του ρατσισμού: καταλήξαμε -όλοι μαζί- στο ότι υπάρχει ο φυλετικός ρατσισμός, ο σεξισμός, οι κοινωνικές διακρίσεις, ο αντισημιτισμός, ο ρατσισμός λόγω εκ γενετής χαρακτηριστικών όπως το φύλο, η ηλικία, η καταγωγή κλπ.

Οι εκπαιδευόμενοι εξέφρασαν τις απόψεις τους, τις οποίες καταγράψαμε τονίζοντας ότι ήταν απαραίτητη μία κριτική και ολιστική προσέγγιση για την έννοια του ρατσισμού. Ο ρόλος μας ήταν κρίσιμος για την περιεκτική καταγραφή των εκφραζόμενων πεποιθήσεων και συμπερασμάτων, τα οποία αξιοποιήσαμε κατάλληλα στα παρακάτω στάδια της μεθόδου.

Τρίτο βήμα: Εξέταση των απόψεων των εκπαιδευόμενων σχετικά με την έννοια του ρατσισμού. Χρήση ομαδοσυνεργατικής μεθόδου διδασκαλίας.

Σε αυτό το βήμα εντάχθηκε το τρίτο στάδιο του Mezirow της κριτικής αξιολόγησης των παραδοχών.

Μέσω της ομαδικής εργασίας, προέκυψαν νέα υποθέματα προς εξέταση, τα οποία ιεραρχήθηκαν με τρόπο όσο το δυνατόν ελκυστικό προκειμένου να υπάρχει ενεργή συμμετοχή όλων.

Ενδεικτικά ερωτήματα που θέσαμε, τα οποία συνέβαλαν στην ανάπτυξη κριτικού στοχασμού, ήταν τα παρακάτω:

-Ο ρατσισμός είναι σύγχρονο φαινόμενο ή παλιό;

-Ο ρατσισμός αποτελεί διάκριση, στερεοτυπική και μεροληπτική συμπεριφορά, άνιση μεταχείριση που οδηγεί σε ανισότητα και εσφαλμένες θεωρίες, αντιλήψεις και στάσεις;

-Ο ρατσισμός μπορεί να είναι φυλετικός, κοινωνικός, θρησκευτικός, πολιτικός, κομματικός;

Και σε αυτό το στάδιο ήταν σημαντικός ο ρόλος μας ως εκπαιδευτριες-συντονίστριες αφού οφείλαμε να αναλύσουμε το περιεχόμενο των υποθεμάτων, τα οποία επικεντρώθηκαν στις απόψεις που είχαν εκφραστεί από τους εκπαιδευόμενους.

Το κριτικό ζήτημα που τέθηκε σε αυτό το στάδιο ήταν αυτό της έννοιας του ρατσισμού, η οποία φάνηκε ότι είναι ευρεία και δυναμική. Τη δυναμικότητα της έννοιας την κατανόησαν οι εκπαιδευόμενοι μέσω της κριτικής αξιολόγησης και αναλυτικής εξέτασης των απόψεών τους.

Τέταρτο βήμα: Επιλογή σημαντικών και αναγνωρισμένων έργων Τέχνης, τα οποία λειτούργησαν ως ερέθισμα για κριτική εξέταση των τιθέμενων ερωτημάτων.

Σε αυτό το στάδιο οι εκπαιδευόμενοι απέκτησαν νέες γνώσεις και δεξιότητες -σύμφωνα με το 7^ο στάδιο του Mezirow- που τούς ήταν απαραίτητες για το νέο σχέδιο δράσης που εκπονούνταν.

Προτείνουμε στις ομάδες να αναζητήσουν διάφορα έργα σύγχρονης Τέχνης ενδεικτικά στους παρακάτω συνδέσμους:

Για μία καμπάνια με γκράφιτι εναντίον του φυλετικού ρατσισμού, η οποία εκτίθεται στο μετρό της Νέας Υόρκης:

<https://arts.konbini.com/peinture/une-campagne-de-dessins-contre-le-racisme-anti-asiatique-exposee-dans-le-metro-new-yorkais/>

Για έργα street art ενάντια στον σεξισμό στους δρόμους του Παρισιού από τη διάσημη Miss Tic:

https://www.google.com/search?q=oeuvres+murales+de+Miss+Tic&rlz=1C1JZAP_eIGR929GR929&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=lsnBT0V3Sq1ZXm%252CyR1f_BErOXG_uM%252C_&vet=1&usq=AI4_-kSwb-uFrgjXuTYnMO7xdKTaLMKnxw&sa=X&ved=2ahUKEwiHuK7trYfwAhUCyqQKHd7TD0sQ9QF6BAgHEAE&biw=1920&bih=880#imgrc=lsnBT0V3Sq1ZXM

Έκθεση ασπρόμαυρης φωτογραφίας «Passeport pour la fraternité» της φημισμένης φωτογράφου Bettina Rheims με μηνύματα γνωστών προσωπικοτήτων εναντίον του ρατσισμού: <https://www.phosphore.com/actu-en-clair/une-expo-photo-a-decouvrir-contre-le-racisme/>

Με την καθοδήγησή μας -κι όπου χρειαζόταν μετάφραση των μηνυμάτων των έργων Τέχνης για την πληρέστερη κατανόησή τους- δημιουργήσαμε μαζί με τους εκπαιδευόμενους έναν πίνακα συσχέτισης των έργων με κάθε μορφή ρατσισμού, αναζητώντας κι άλλες μορφές σε διαφορετικούς ιστότοπους προκειμένου η κάθε ομάδα να ασχοληθεί με κάθε μία από αυτές. Η τελική επιλογή των έργων Τέχνης ανήκε στην κάθε ομάδα.

Πέμπτο βήμα: Κριτικός στοχασμός μέσω της αισθητικής εμπειρίας.

Βασικός ο ρόλος μας κι εδώ για τον συντονισμό της διαδικασίας προσέγγισης των έργων Τέχνης με σκοπό να προωθηθούν οι ποικίλες απόψεις των εκπαιδευόμενων και να ληφθούν υπόψη οι διαστάσεις της έννοιας του ρατσισμού. Υπενθυμίσαμε ότι έπρεπε να γίνει σύνδεση με τα δεδομένα του δεύτερου σταδίου όπως κι έγινε.

Σε αυτό το στάδιο έγινε πειραματική δοκιμή των νέων ρόλων και δράσεων προκειμένου να επιτευχθεί το νέο σχέδιο δράσης όπως περιγράφεται στο 8^ο στάδιο του Mezirow. Επιπλέον, δομήθηκαν νέες ικανότητες και καλλιεργήθηκε αυτοπεποίθηση στους εκπαιδευόμενους όπως και συναισθηματική νοημοσύνη (9^ο στάδιο Mezirow).

Η διαδικασία που ακολουθήσαμε ήταν η εξής:

Μέσω συστηματικής παρατήρησης των έργων τέχνης, προχωρήσαμε στην επεξεργασία τους εφαρμόζοντας μία διαλογική διαδικασία, κατά τη διάρκεια της οποίας, οι εκπαιδευόμενοι εξέφρασαν τις απόψεις τους. Ακολοθήθηκε η μέθοδος Perkins (1994) για ανάπτυξη κριτικοστοχαστικής σκέψης: ελεύθερη παρατήρηση, ανοικτή και περιπετειώδης παρατήρηση, αναλυτική και σε βάθος παρατήρηση, ανασκόπηση της διαδικασίας.

Διαπιστώθηκε η ποικιλία απόψεων και παραδοχών, η πολυδιάστατη έννοια του ρατσισμού και οι ποικίλοι τρόποι εκδήλωσής τους στην κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο, προέκυψε ένας διάλογος εμπλουτισμένος από ποικίλες οπτικές θεάσεις σχετικά με τον ρατσισμό που παρουσιαζόταν στα graffiti και τις φωτογραφίες και απασχολούσαν τα μέλη των ομάδων. Νέοι ορισμοί για τον ρατσισμό αναδείχθηκαν και νέες λύσεις προτάθηκαν για την αντιμετώπισή τους.

Έκτο βήμα: Σύνθεση και σύγκριση απόψεων, επαναξιολόγηση παραδοχών.

Αυτό το βήμα της μεθόδου του Κόκκου συνδέεται με το τελευταίο βήμα του Mezirow, όπου γίνεται η επανένταξη στη ζωή σύμφωνα με τις νέες συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί μετά από τη διαδικασία του μετασχηματισμού.

Σε αυτό το βήμα έγινε σύνθεση των απόψεων των εκπαιδευόμενων και αντιπαράβολή τους με τις αρχικές νοητικές συνήθειες που εκφράστηκαν στο δεύτερο βήμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Έγινε και επαναδιατύπωση των νέων εμπλουτισμένων απόψεων των εκπαιδευόμενων που αφορούσαν μία ευρεία θεώρηση της έννοιας του ρατσισμού.

Ολοκληρώσαμε τη διαδικασία με την καταγραφή των δεδομένων που είχαν προκύψει από την προηγούμενη εκπαιδευτική διεργασία και προχωρήσαμε σε διττή αποτίμηση: αφενός, του βαθμού ικανότητας των εκπαιδευόμενων για κριτική και δημιουργική σκέψη στη διδασκαλία και, αφετέρου, της δυνατότητας ανάληψης ατομικής πρωτοβουλίας. Με αυτό τον τρόπο, οι νέες απόψεις των εκπαιδευόμενων που προέκυψαν στο τέλος της διδασκαλίας συγκρίθηκαν με τις αρχικές τους ώστε να γίνει κατανοητή η μετασχηματιστική διεργασία που συντελέστηκε κατά τη διάρκεια του εκπαιδευτικού προγράμματος ενώ δόθηκε και το ερέθισμα για τη συνέχισή της και μετά από αυτό.

Σκοπός, δηλαδή, ήταν τελικά να μνηθούν οι εκπαιδευόμενοι στη διεργασία κριτικού στοχασμού μέσω της αξιοποίησης και κριτικής εξέτασης έργων Τέχνης κι εν τέλει, να χειραφετηθούν. Ο σκοπός αυτός, σε μεγάλο βαθμό, επετεύχθη.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ (1 ώρα)

Δεδομένου ότι η αφήγηση είναι μια συνεκτική ιστορία που αφορά μια διαδικασία κατανόησης των γεγονότων της ζωής εντός του κοινωνικού πλαισίου, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένας τρόπος κατανόησης των εμπειριών των ατόμων, ως μέσο διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους και ως μέθοδος κατανόησης κοινωνικοπολιτιστικών ζητημάτων (Kroth & Cranton, 2014).

Δεδομένου, επίσης, ότι οι εκπαιδευόμενοι είναι στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η αφήγηση των ιστοριών τους τους δίνει την ευκαιρία να εξελιχθούν μέσω της προσωπικής τους παρατήρησης.

Στην εκπαιδευτική αυτή παρέμβαση, ζητήσαμε από μία εκπαιδευόμενη να περιγράψει ένα περιστατικό σεξιστικής βίας που γνώριζε ή που της είχε συμβεί:

-Να περιγράψετε όσο καλύτερα μπορείτε ένα περιστατικό που γνωρίζετε σχετικά με σεξιστική βία. Να αναφέρετε τότε συνέβη, πού βρισκόσασταν, ποιοι συμμετείχαν, τι χαρακτηριστικά είχαν αυτοί που έλαβαν μέρος.

-Ένα περιστατικό συνέβη σε μένα. Είχα πάει στο γήπεδο να δω έναν αγώνα -πάντα μου άρεσαν οι αγώνες ποδοσφαίρου- και φορούσα ένα κολλητό κοντό φόρεμα. Εκείνη τη μέρα, είχα διάθεση να βάλω το καινούριο μου φορεματάκι. Ξαφνικά, με πλησίασε ένας οπαδός και μου είπε ότι αυτό είναι ντύσιμο για μπαρ και [...] Καλύτερα, μου είπε, να πήγαινα να φτιάξω κανένα φαί στο σπίτι μου ή να πάω να χορέψω κανένα τσιφτετέλι.

-Τι νιώσατε στη διάρκεια του περιστατικού; Μπορείτε να περιγράψετε τα συναισθήματά σας;

-Θύμωσα πολύ, νεύριασα, αλλά απογοητεύτηκα κιόλας από τους γύρω μου. Περίμενα να μιλήσουν, να πουν κάτι για να τον βάλουν στη θέση του. Σε όλη τη διάρκεια του ματς όμως κανείς δεν με υπερασπίστηκε παρόλο που ο τύπος με στραβοκοιτούσε και μου έκανε χειρονομίες!

Εδώ τα συναισθήματα ήταν διάχυτα και το στάδιο αυτό συνέπιπτε με το 2^ο στάδιο Mezirow αυτοεξέτασης συναισθημάτων φόβου, οργής, ενοχής ή ντροπής.

-Τι κάνατε εσείς κατά τη διάρκεια του περιστατικού;

-Εγώ δεν έκανα τίποτα. Ήμουν χαμένη, δεν περίμενα να μου συμβεί αυτό. Είχα μουνδιάσει και, για να είμαι ειλικρινής, φοβόμουν κιόλας το άγριο βλέμμα του και τις άσχημες χειρονομίες του. Φοβόμουν όμως και τους διπλανούς μου που κοιτούσαν και, άλλοι γελούσαν, άλλοι κουνούσαν το κεφάλι τους περιφρονητικά. Και ο φίλος μου, με τον οποίο είχα ραντεβού και περίμενα να έρθει στο γήπεδο και να με βοηθήσει, δεν εμφανιζόταν. Ήμουν πολύ απογοητευμένη και ταραγμένη! Αναρωτιόμουν πώς θα μπορούσα να είχα αποφύγει όλη αυτή την άβολη κατάσταση. Ίσως αν δεν φορούσα εκείνο το φόρεμα...

Προβληματισμός και αναστοχασμός σύμφωνα με το 2^ο στάδιο του Mezirow.

-Γιατί νομίζετε ότι αντιδράσατε έτσι; Τι είναι αυτό που επηρέασε την αντίδρασή σας;

-Προφανώς φοβόμουν, ο τύπος ήταν πολύ απρόβλεπτος και άγριος. Δεν ήθελα όμως να δείξω τον φόβο μου. Γι' αυτό κι έμεινα στο γήπεδο παριστάνοντας ότι παρακολουθώ τον αγώνα, ο οποίος, όσο πλησίαζε στο τέλος του, τόσο μού δημιουργούσε όλο και μεγαλύτερο εκνευρισμό.

Αναγνώριση της πηγής δυσαρέσκειας και κριτική αξιολόγηση ανησυχιών (3^ο στάδιο Mezirow).

-Νομίζετε ότι θα μπορούσατε να είχατε κάνει κάτι άλλο;

-Ναι, τώρα που το σκέφτομαι, νομίζω ότι θα έπρεπε να έχω αντιδράσει, να έχω υπερασπιστεί μόνη μου τον εαυτό μου. Ήμουν έξω με τόσο κόσμο, τι θα μπορούσε να μου κάνει ο τύπος; Δεν έπρεπε να επιτρέψω αυτή την ταπείνωση, αυτή την ανεπίτρεπτη συμπεριφορά εκ μέρους του. Ήταν μια ταπεινωτική, σεξιστική συμπεριφορά, που με μείωσε ως άνθρωπο, ως γυναίκα...

-Τελικά, νομίζετε ότι θα μπορούσατε να είχατε κάνει κάτι διαφορετικό;

-Ναι, αντί να κάθομαι να τον κοιτώ αποσβολωμένη και σιωπηλή, θα μπορούσα να είχα πει κάτι όπως: «Δεν θα σε ρωτήσω για το πώς θα ντυθώ. Δεν έχεις κανένα δικαίωμα να μου μιλάς έτσι. Ποιος νομίζεις ότι είσαι; Ντροπή σου. Παράτα με ήσυχη!» όμως, δεν είπα τίποτα απ' όλα αυτά...

-Τι συνέβη μετά τη δική σας αντίδραση;

-Ο τύπος πήρε πιο πολύ θάρρος κι έγινε πιο προκλητικός. Και οι άλλοι γύρω του τον κοιτούσαν, χαμογελώντας, επιδοκιμάζοντας τη συμπεριφορά του. Ήταν ο σκληρός άντρας του γηπέδου!

-Τελικά νομίζετε ότι πράξατε σωστά ή θα μπορούσατε να είχατε κάνει κάτι διαφορετικό;

-Θα έπρεπε να έχω απαντήσει στο σεξιστικό σχόλιο, να έχω απαντήσει αποφασιστικά διεκδικώντας το δικαίωμά μου να είμαι όπου θέλω, όπως θέλω!

-Τώρα που καταγράφετε το γεγονός σας βοηθά να καταλάβετε κάτι νέο που δεν είχατε τότε αντιληφθεί σχετικά: α) με το ίδιο το γεγονός; β) τη στάση που κρατήσατε; γ) για το πώς αντιμετωπίζεται μία γυναίκα σε ένα ανδροκρατούμενο περιβάλλον; δ) για τον εαυτό σας;

-Σίγουρα θα έπρεπε να υπερασπιστώ την αξιοπρέπειά μου και τη γυναικεία μου υπόσταση, να ορθώσω ανάστημα, να νικήσω την έκπληξη και τον φόβο μου και να του μιλήσω. Να μιλήσω για την αδικία και την άνιση μεταχείριση, για το δικαίωμά μου να είμαι όπου θέλω και να εκφράζομαι όπως θέλω. Να μιλήσω και να μην επιτρέψω σε τέτοια περιστατικά σαν το δικό μου -και πολύ χειρότερα- να αποσιωπώνται με συνέπεια συνεχίζεται αυτός ο φαύλος κύκλος του σεξισμού και της ρατσιστικής αντιμετώπισης. Ναι, τώρα καταλαβαίνω ότι μου φέρθηκε ρατσιστικά και υποτιμητικά. Και αυτός ο αγενής άγνωστος, αλλά και όλοι οι υπόλοιποι στο γήπεδο που σιώπησαν υπερασπιζόμενοι, ουσιαστικά, τη συμπεριφορά του.

-Τι νομίζετε ότι θα κάνατε στο μέλλον σε μια παρόμοια περίπτωση;

-Θα μιλούσα, θα απαντούσα σε ένα ανεπίτρεπτο σεξιστικό σχόλιο. Μάλιστα, θα προσπαθούσα να βρω και υπερασπιστές δικούς μου, να τους ξεσηκώσω, να τους κάνω να δουν πως αυτή η συμπεριφορά είναι λανθασμένη, ανάρμοστη, ανεπίτρεπτη. Θα τους έλεγα κάτι όπως: Δεν τον ακούτε τι λέει; Δεν μιλάτε; Είναι απαράδεκτος! Θέλετε να είστε σαν κι αυτόν;

Όπως φαίνεται από την παραπάνω αφήγηση, επετεύχθη κριτικός στοχασμός μέσω της αφήγησης αφού έγινε κριτική ανάλυση του συμβάντος, το οποίο και ερμηνεύτηκε με τρόπο εποικοδομητικό για την ατομική ταυτότητα, που αντιμετωπίστηκε ως ιστορία, όπου ο χρόνος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο ως αφηγηματικό συστατικό.

Η εστιασμένη ανάλυση του σεξιστικού περιστατικού, βοήθησε την αφηγήτρια να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό της, να αντιληφθεί τις αντιφάσεις του και τις αδυναμίες του, τις οποίες θα μπορούσε να βελτιώσει μέσω της νεοαποκτηθείσας γνώσης και εμπειρίας. Μέσα από την αφήγηση, η αφηγήτρια αντιλήφθηκε την επιβλαβή για τον ίδιο τον εαυτό της στάση της, αλλά και την ύπαρξη εναλλακτικών λύσεων.

Στα δύο τελευταία στάδια της αφήγησής της, λοιπόν, εντάχθηκαν και τα εξής στάδια του Mezirow: η αναγνώριση της πηγής δυσαρέσκειας και αρνητικών συναισθημάτων της κοπέλας (στάδιο 4), η επιλογή του νέου της ρόλου στον οποίο κατέληξε μετά από κριτικό στοχασμό (στάδιο 5), η εκπόνηση ενός διαφορετικού σχεδίου δράσης που θα μπορούσε να έχει πραγματοποιηθεί εάν υπήρχε συνειδητοποίηση του περιστατικού εκείνη τη στιγμή (στάδιο 6).

Μέσω της αφήγησής, η εκπαιδευόμενη απέκτησε νέες δυνατότητες (στάδιο 7) όπως και αυτοπεποίθηση σχετικά με τον νέο ρόλο που θα μπορούσε να έχει αναλάβει (στάδιο 9). Τέλος, σε παρόμοιο περιστατικό, μελλοντικά, θα δρούσε διαφορετικά όπως ανέφερε και η ίδια, στηριζόμενη στις νέες δεξιότητες και παραδοχές της και στην αυτοπεποίθησή της (στάδιο 10) χωρίς να επιτρέπει την επανάληψη παρόμοιας σεξιστικής συμπεριφοράς.

Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ Η΄ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΖΩΗΣ (1 ώρα)

Η βιογραφική μέθοδος στην εκπαίδευση ενηλίκων εμπεριέχει τις υποκειμενικές απόψεις που έχουν εδραιωθεί στην καθημερινότητα των ατόμων. Τα άτομα αφηγούνται ή επεξεργάζονται αυθόρμητα την ιστορία της ζωής τους ή ένα περιστατικό από αυτή ανακαλώντας στη μνήμη τους βιώματα ή περιστατικά στα οποία συμμετείχαν (Τσιώλης, 2015, Καλλεράντε, 2015).

Υπάρχουν ποικίλες τεχνικές που μπορούν να εφαρμοστούν στη βιογραφική μέθοδο όπως ιστορίες ζωής, βιωμένη εμπειρία, αυτοβιογραφία ή συλλογή αυτοβιογραφικών δεδομένων μέσω τεχνικών ατομικής εργασίας (λ.χ. προσωπικά ημερολόγια) ή τεχνικών από την εργασία πρόσωπο με πρόσωπο (λ.χ. ανοικτή ή σε βάθος συνέντευξη, συζήτηση για το παρελθόν κλπ.) ή ακόμη τεχνικών από συλλογική εργασία, όπως συζητήσεις για προσωπικές εμπειρίες μπροστά στην ομάδα (Παζιώνη-Καλλή, 2009).

Εμείς εφαρμόσαμε τη βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη, η οποία αποτελεί μια πολύπλευρη επικοινωνιακή διαδικασία τριών φάσεων: της κύριας αφήγησης, των ερωτήσεων που ανακύπτουν από την αφήγηση και, τέλος, των ερωτήσεων απολογισμού και των ελεύθερων ερωτήσεων (Τσιώλης, 2015).

Στο πλαίσιο, λοιπόν, μιας βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης, μια ενήλικη εκπαιδευόμενη κλήθηκε ενώπιον της συνεντεύκτριας να αφηγηθεί μια περίοδο της ζωής της κατά τη διάρκεια της οποίας βίωσε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής συμπεριφοράς. Δεν ήταν προσχεδιασμένη η απάντησή της και ανακάλεσε στη μνήμη της γεγονότα που είχε βιώσει. Μέσα από τη συνέντευξη έγινε σαφές το πώς είχε βιώσει ρατσιστική αντιμετώπιση μέσα σε ένα καθορισμένο κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο είχε διαμορφωθεί σε μία συγκεκριμένη χρονική συγκυρία. Μέσω της αφήγησης, η ερωτώμενη, αναβιώνοντας την εμπειρία της, συνειδητοποίησε τη νοηματοδότησή της, το πόσο σημαντική ήταν στην απόκτηση γνώσεων και νέων στάσεων ζωής, το σχέδιο δράσης που είχε, τις αγωνίες και τα συναισθήματά της, αλλά και γενικότερα τη συμβολή του περιστατικού αυτού, όπως και άλλων παρόμοιων, στη διαδικασία συγκρότησης της ταυτότητάς της. Οι φάσεις της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης ήταν οι εξής:

1^η φάση: Σε αυτό το πρώτο στάδιο, συνάφθηκε ένα είδος αφηγηματικού συμβολαίου μεταξύ συνεντευξιαζόμενης και συνεντεύκτριας, με την πρώτη να αρχίζει να στοχάζεται κριτικά πάνω στις παραδοχές της μέσω της αφήγησης. Έπειτα, ξεκίνησε η αφήγηση του περιστατικού που λειτούργησε και ως αποπροσανατολιστικό δίλημμα αφού διέγειρε έντονα συναισθήματα (1^ο στάδιο Mezirow).

Η αφηγήτρια κλήθηκε να δομήσει η ίδια μια αφήγηση ελεύθερα, χωρίς να της έχουν δοθεί κατευθυντήριες οδηγίες ή συγκεκριμένες θεματικές παρά μόνο ένα γενικό έναυσμα:

-Θα ήθελα, σας παρακαλώ, να μου αφηγηθείτε ένα γεγονός που θεωρείτε ότι αποτελεί ρατσιστική επίθεση εις βάρος σας και πιστεύετε ότι σας έχει στιγματίσει. Εγώ δεν θα σας διακόπτω με ερωτήσεις, παρά μόνο όταν ολοκληρώσετε την ιστορία σας, θα θέσω ορισμένες ερωτήσεις αν έχω κάποια απορία.

-Θυμάμαι ότι έπρεπε να ανανεώσω την άδεια παραμονής μου στην Ελλάδα, αλλά δεν είχα τα ένσημα που χρειαζόμουν. Είχα αγχωθεί πολύ και σκεφτόμουν ότι κάτι έπρεπε να κάνω για να παραμείνω στην Ελλάδα. Εδώ έφτιαξα έναν κύκλο, απέκτησα φίλους, έμαθα τις συνήθειες των ανθρώπων και τα έθιμά τους... Η Ελλάδα ήταν και το πρώτο καταφύγιό μου από τότε που έφυγα

από την πατρίδα μου, τη Συρία, οπότε για μένα έχει μια συναισθηματική αξία αυτός ο τόπος. Είναι η δεύτερη πατρίδα μου. Έτσι τη νιώθω.

Δεν ήθελα λοιπόν να φύγω, έπρεπε να ανανεώσω την άδεια παραμονής μου. Ωστόσο, δεν πληρούσα τις προϋποθέσεις. Επειδή όμως ήμουν αρκετά τυχερή, ο φίλος μου ο Γιάννης, μου πρότεινε να με παντρευτεί και να με κάνει σύζυγο Έλληνα πολίτη ώστε να μπορώ να παραμείνω στην Ελλάδα. Ο Γιάννης βέβαια δεν ήταν μόνο φίλος, ήταν αδερφή ψυχή, σύντροφος, μεγάλη καρδιά. Σκέφτηκα, γιατί όχι; Κι έτσι, άρχισε, όχι μόνο να μου αρέσει η ιδέα, αλλά και να τον ερωτεύομαι! Πήγαμε, λοιπόν στο δημαρχείο και παντρευτήκαμε.

Μετά όμως έπρεπε να περάσω από συνέντευξη από μια τριμελή επιτροπή ασύλου για να διαπιστωθεί εάν ο γάμος μας ήταν αληθινός. Είχα αγχωθεί πολύ με αυτή την επικείμενη διαδικασία γιατί είχα ακούσει από άλλους μετανάστες ότι η αντιμετώπιση δεν ήταν καλή και τους μιλούσαν με καχυποψία και ειρωνεία. Πήγα λοιπόν, κάπως προετοιμασμένη για μια τέτοια αντιμετώπιση. Η τουλάχιστον, έτσι νόμιζα, ότι ήμουν προετοιμασμένη... Μόλις αντίκρισα τα πρόσωπα της επιτροπής, τα 'χασα! Ειδικά μιας γυναίκας που με κοιτούσε από τη κορυφή μέχρι τα νύχια συνεχώς με βλέμμα καχύποπτο και ψυχρό, περιφρονητικό θα έλεγα. Έκατσα σε μια καρέκλα και δίπλα μου ο Γιάννης, ο οποίος είδε ότι χλόμασα και μου 'πιασε τρυφερά το χέρι. Όσπου άρχισαν οι ερωτήσεις της επιτροπής. Ένιωθα τόσο άγχος, αλλά και αγανάκτηση, γιατί έβλεπα ότι ήθελαν να μας παγιδεύσουν, να μας «ξεσκεπάσουν».

«Πότε παντρευτήκατε;», ρώτησε η καχύποπτη κυρία. «Πριν μια εβδομάδα», της απάντησε ο Γιάννης.

«Μάλιστα, μάλιστα» είπε πάλι εκείνη και με κάρφωσε με τα μάτια. Και μετά οι ερωτήσεις έγιναν προσωπικές, το 'βλεπα πως ήθελε να αποκαλύψει κάτι, να μου πετάξει στα μούτρα ότι είμαι παράνομη, ότι θέλω να τους εξαπατήσω. «Πόσο καιρό είστε μαζί; Συγκατοικείτε; Παντρευτήκατε από έρωτα;» Δεν πίστευα στ' αυτιά μου! Αυτό δεν ήταν συνέντευξη, ήταν ανάκριση πρώτου βαθμού, σαν να ήμασταν εγκληματίες. Κι αυτό το βλέμμα, αυτά τα μάτια τα γκρίζα που με κοιτούσαν με καχυποψία και με πάγωναν. Όσπου κατέβασα το κεφάλι κι ένα δάκρυ κύλισε στα μάτια μου. Ο Γιάννης ψύχραιμος, μου κρατούσε το χέρι και τελικά τους είπε: «Μα δεν βλέπετε, τέλος πάντως, ότι είμαστε παντρεμένοι και καθ' όλα νόμιμοι; Γιατί φέρνετε τη γυναίκα μου σε δύσκολη θέση;»

2^η φάση: Η συνεντεύκτρια ζήτησε διευκρινίσεις σχετικά με τα συναισθήματα της συνεντευξιζόμενης όταν ο Γιάννης την υπερασπίστηκε και ρώτησε την επιτροπή γιατί την έφερνε σε αμηχανία. Οι διευκρινίσεις ήταν απαραίτητο να δοθούν διότι η συνεντευξιζόμενη σταμάτησε απότομα την αφήγησή της. Η φάση αυτή συνέπιπτε με το 2^ο βήμα του Mezirow όπου γίνεται η προσπάθεια αυτό-διερεύνησης συναισθημάτων φόβου, οργής, ενοχής ή ντροπής.

-Πώς νιώσατε τελικά όταν ο Γιάννης σάς υπερασπίστηκε μπροστά στην επιτροπή και προσπάθησε να σας προστατεύσει;

-Ένιωσα ευγνωμοσύνη για τον Γιάννη, αλλά η αγωνία μου είχε αρχίσει να με πνίγει. Από τη μια, είχα μια εχθρική επιτροπή απέναντί μου κι από την άλλη, έναν τρυφερό άνθρωπο που μου συμπαραστεκόταν και με στήριζε πραγματικά. Και τώρα φοβόμουν πιο πολύ, γιατί δεν ήθελα να τον χάσω... Η εμπειρία της συνέντευξης ήταν τραυματική όπως και η αναμονή μέχρι την απόφαση της επιτροπής...

3^η φάση: Σε αυτή τη φάση, ζητήσαμε έναν απολογισμό από την όλη διαδικασία που μας είχε αφηγηθεί η συνεντευξιζόμενη. Η φάση αυτή συνέπιπτε με την κριτική αξιολόγηση των παραδοχών (3^ο στάδιο Mezirow), την αναγνώριση των πηγών δυσαρέσκειας (4^ο στάδιο), την καλλιέργεια αυτοπεποίθησης και δόμησης νέων ικανοτήτων (9^ο στάδιο) και την επανένταξη στη ζωή με νέες προοπτικές (10^ο στάδιο).

-Πώς αισθάνεσθε, τελικά, με όλες αυτές τις εμπειρίες που έχετε αποκομίσει; Πώς βλέπετε τον εαυτό σας μετά από αυτή την αρνητική εμπειρία που βιώσατε στην οποία όμως είχατε και την αμέριστη συμπαράσταση του Γιάννη, όπως μου είπατε;

-Αισθάνομαι ανάμικτα συναισθήματα. Από τη μία πλευρά, θυμάμαι την υπεροψία και την περιφρόνηση της γυναίκας εκείνης και νιώθω πόσο πληγώθηκε η αξιοπρέπειά μου, το δικαίωμά μου να είμαι αξιοπρεπής και να έχω μια ανθρώπινη μεταχείριση. Ωστόσο, η αρνητική αυτή εμπειρία είχε θετική έκβαση τελικά, κι επιπλέον, απέκτησα σύζυγο που με αγάπησε αληθινά γι' αυτό που ήμουν και μ' αγαπά ακόμη. Μου δόθηκε η ευκαιρία να ζήσω τον έρωτα ξαφνικά και αναπάντεχα, όταν έψαχνα λύση σε μία δύσκολη κατάσταση. Οπότε, πλέον δεν μπορώ παρά να

αισθάνομαι ευγνώμων! Έχω μια υπέροχη οικογένεια, μορφώνομαι, έχω δουλειά και, κυρίως, δεν αισθάνομαι να μου συμπεριφέρονται ρατσιστικά και υποτιμητικά. Μάλλον, έχω ξεπεράσει εκείνο το άσχημο συναίσθημα και τις φοβίες μου αφού έχω καταφέρει να μειώσω την ένταση των αρνητικών συναισθημάτων που μου είχε προκαλέσει εκείνη η οδυνηρή εμπειρία. Εξάλλου, ήταν τελικά ένα μεμονωμένο περιστατικό που μάλλον το είχα μεγαλοποιήσει λόγω του άγχους μου και των προκαταλήψεων που μου είχαν δημιουργήσει συντοπίτες μου. Εγώ είχα πολλή ένταση και αγωνία και πήγα στη συνέντευξη αρνητικά προκατειλημμένη από τις αφηγήσεις που είχα ακούσει από άλλους. Αντί να δω τη θετική πλευρά του πράγματος, πόσο τυχερή στάθηκα που ο Γιάννης μου έδωσε αμέσως τη λύση στο πρόβλημά μου, καθόμουν κι έκλαιγα τη μοίρα μου και ήμουν απαισιόδοξη και στενοχωρημένη, αδικώντας και τον άνθρωπο που είχα δίπλα μου. Όλα αυτά βέβαια, μέχρι να βγει η άδεια παραμονής...

Νομίζω ότι από τότε που βγήκε αυτή η άδεια παραμονής μου εδώ, τα πράγματα πηγαίνουν από το καλό στο καλύτερο, τελικά! Είχα άδικο να αισθάνομαι τόσο άσχημα και να αγχώνομαι τόσο πολύ, εν τέλει!

Όπως φάνηκε από τα παραπάνω, η συνεντευξιαζόμενη αποδραματοποίησε την αρνητική κατάσταση που βίωσε, πήρε ένα μάθημα ζωής και έλεγξε τα αρνητικά της συναισθήματα, βλέποντάς τα, τελικά, στις πραγματικές τους διαστάσεις. Το άγχος που είχε για να παραμείνει στη χώρα, αλλά και οι φοβίες συνδυαστικά με τις αρνητικές ιδέες που της είχαν δημιουργηθεί ήδη πριν από τη συνέντευξη με την επιτροπή ασύλου, είχαν διογκώσει τα αρνητικά της συναισθήματα και είχαν αλλοιώσει την πραγματικότητα. Ωστόσο, κοιτώντας από απόσταση τα γεγονότα και αφηγούμενη όλο το περιστατικό, η συνεντευξιαζόμενη συνειδητοποίησε ότι η άσχημη εμπειρία της είχε χάσει την ισχύ της και τώρα, τη χρησιμοποιούσε θετικά. Μπορούσε να είναι αισιόδοξη και παραγωγική, να βλέπει τη θετική πλευρά των πραγμάτων, δίνοντας αξία στον εαυτό της και νέο νόημα στην εμπειρία της. Μέσα από την αυτοπαρουσίασή της, κατανόησε καλύτερα τα συναισθήματά της και τις αιτίες τους, αναστοχάστηκε συνειδητοποιώντας τη διάσταση του μετασχηματισμού που της συνέβη και, τέλος, μπόρεσε να επανενταχθεί στη ζωή με νέες προοπτικές και θετικά συναισθήματα.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ VIDEO (1 ώρα)

Το video, όταν είναι σωστά μελετημένο, αποτελεί ένα χρήσιμο οπτικοακουστικό μέσο για την εκπαίδευση (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998-1999). Το εκπαιδευτικό video έχει ποικίλα πλεονεκτήματα αυξάνοντας τα κίνητρα για μάθηση των εκπαιδευόμενων ειδικά όταν προκαλεί την ταύτισή τους με αυτό οδηγώντας τους σε μια κοινή εμπειρία, η οποία, με τη σειρά της, οδηγεί σε διάλογο (Μονιάκης, 2019).

Προκειμένου να προκαλέσουμε συζήτηση σχετικά με το θέμα του ρατσισμού, χρησιμοποιήσαμε δημιουργικά ένα video, το οποίο συνδέσαμε και με τους εκπαιδευτικούς μας στόχους όπως περιγράφονται παρακάτω.

Πληροφορίες για το video:

Πρόκειται για ένα πείραμα που έγινε στο Έσεν προκειμένου να διαπιστωθεί πώς αντιδρούν οι επιβάτες του μετρό όταν βλέπουν κάποιον να παρενοχλείται ή να εκφοβίζεται. Τρεις ηθοποιοί προσλήφθηκαν για τη διενέργεια του πειράματος και είχαν ενημερωθεί οι πρώτες βοήθειες, η αστυνομία και το μετρό.

Το video λειτούργησε ως αποπροσανατολιστικό δίλημμα, σύμφωνα με το πρώτο στάδιο του Mezirow, και ήταν κατάλληλο για γόνιμο διάλογο και στοχασμό σχετικά με το κριτικό ερώτημα: «Πώς πρέπει να αντιδρούμε όταν είμαστε μάρτυρες σε περιστατικά, ρατσισμού, βίας, παρενόχλησης και γενικότερα, παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων;».

Το video το αναλύσαμε σύμφωνα με την προσέγγιση των πέντε σταδίων του Kegan (2007), στα οποία προσαρμόσαμε και τα βήματα του Mezirow ως εξής:

1^ο στάδιο: Δείξαμε το βίντεο μέχρι τα 30'' κάνοντας έτσι μια εισαγωγή στο θέμα. Ζητήσαμε από τους εκπαιδευόμενους να κάνουν υποθέσεις στα ερωτήματα που τίθεντο. Κάναμε τις εξής ερωτήσεις:

- Μας λείπει το θάρρος όταν πρέπει να βοηθήσουμε;
- Πόσο πρόθυμοι είμαστε να βοηθήσουμε όταν κάποιος παρενοχλείται;
- Γιατί πολλοί κάνουν ότι δεν βλέπουν όταν συμβαίνει κάτι;

Οι εκπαιδευόμενοι έκαναν υποθέσεις για το θέμα εκφράζοντας παράλληλα και την άποψή τους για τα πρόσωπα. Σε αυτό το στάδιο, οι εκπαιδευόμενοι εισήλθαν στη μαθησιακή διαδικασία μέσω της φαντασίας τους, της παρόρμησής τους και των αντιλήψεών τους.

2^ο στάδιο: Το νοητικό αυτό στάδιο μοιάζει με το προεφηβικό και εφηβικό στάδιο όπου το άτομο ξεκινά να αναπτύσσει την ταυτότητά του και να οργανώνει τις επιθυμίες του, αλλά αυτό πραγματοποιείται εντός ενός στενού πλαισίου όπου κυριαρχούν ο εγωκεντρισμός και ο ατομικισμός, οπότε δεν λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη τα συναισθήματα και οι απόψεις των άλλων εκτός κι αν υποστηρίζουν αυτά του ατόμου.

Στην αρχή του 2^{ου} σταδίου, προβάλλαμε το video ως το τέλος της πρώτης σκηνής (2.14') όπου επεξηγείται το πείραμα και φαίνεται ο νεαρός επιβάτης που παρενοχλείται, αλλά δεν επεμβαίνει κανείς συνεπιβάτης. Κάναμε ερωτήσεις όπως:

- Πώς συμπεριφέρονται οι δύο νεαροί στον επιβάτη;
- Γιατί έχουν αυτή τη στάση;
- Τη θεωρείτε ακραία;
- Πώς αντιδρά ο επιβάτης;
- Πώς νομίζετε ότι νιώθει και τι μπορεί να σκέφτεται;
- Τι κάνουν οι άλλοι επιβάτες;
- Πώς αντιδρούν;

Σε αυτό το στάδιο, το οποίο είχε εργαλειακό χαρακτήρα, συνεχίστηκε η προηγούμενη νοητική διεργασία, με τη φαντασία να εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο, αλλά τώρα οι εκπαιδευόμενοι άρχισαν να αναπτύσσουν μία πληρέστερη άποψη αποκτώντας περισσότερες γνώσεις. Επιπλέον, έγινε προσπάθεια αυτό-διερεύνησης των συναισθημάτων των εκπαιδευόμενων σύμφωνα με το δεύτερο στάδιο του Mezirow.

3^ο στάδιο:

Το 3^ο στάδιο, το διαπροσωπικό, είναι αυτό κατά το οποίο μπορούν να γίνουν επιλογές ρόλων και δράσεων, να εκπονηθεί το νέο σχέδιο δράσης και να αποκτηθούν οι κατάλληλες για το εγχείρημα δεξιότητες (στάδια 5-7 Mezirow).

Δείξαμε το video ως το τέλος κι έπειτα κάναμε ερωτήσεις όπως:

- Εσείς τι θα κάνατε εάν ήσασταν συνεπιβάτης;
- Θα επεμβαίνατε για να υπερασπιστείτε τον νεαρό;
- Αν ναι, γιατί;
- Αν όχι, γιατί;

Σε αυτό το τρίτο στάδιο, οι εκπαιδευόμενοι έλαβαν υπόψη τις ανάγκες των άλλων και αντιλήφθηκαν τις επιρροές του εξωτερικού περιβάλλοντος. Άρχισαν να συνειδητοποιούν τα συναισθήματά τους και τις απόψεις τους απέναντι στο εξεταζόμενο ζήτημα, να μπαίνουν στη θέση του νεαρού αναλαμβάνοντας νέους ρόλους και αναπτύσσοντας ενσυναίσθηση όπως και να καθίστανται ικανοί να εκπονήσουν νέο σχέδιο δράσης μεταβαίνοντας στο επόμενο, ανώτερο νοητικά, στάδιο.

4^ο στάδιο: Στο 4^ο στάδιο, της συνειδητοποίησης, τα άτομα αναλαμβάνουν την ευθύνη των αποφάσεών τους -εκφράζοντάς τις πιο ολοκληρωμένες και συγκροτημένες- οδεύοντας προς τη χειραφέτηση. Η οικοδόμηση της προσωπικής τους ταυτότητας συντελείται μέσω της επεξεργασίας των προσδοκιών των άλλων με γνώμονα το αξιακό τους σύστημα.

Σε αυτό το στάδιο, οι εκπαιδευόμενοι ξεκίνησαν τον μετασχηματισμό της γνώσης τους. Η μάθηση έλαβε ποιοτικό χαρακτήρα και ενεργοποιήθηκε ο κριτικός στοχασμός μέσα από τη συζήτηση.

Σε αντιπαράβολή με τα στάδια του Mezirow: καλλιεργήθηκαν συναισθηματική νοημοσύνη και αυτοπεποίθηση -όπως στο 9^ο στάδιο- και τα άτομα επανενατάχθηκαν στη ζωή με βάση τις νέες γνώσεις και εμπειρίες όπως στο 10^ο στάδιο του Mezirow.

Link video: <https://video.link/w/L2HmAloZaXA#>

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ (2 ώρες)

Ο ορθολογικός διάλογος έχει ιδιαίτερη αξία στη Μετασχηματίζουσα Μάθηση καθώς αποτελεί ένα από τα δομικά συστατικά του και μπορεί να οδηγήσει τον εκπαιδευόμενο στη συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων του, των αξιών και των συναισθημάτων του -όπως και στον κριτικό στοχασμό και τη χειραφέτηση- έτσι ώστε να δύναται να κάνει συνειδητές επιλογές

(Παππά, 2017). Μέσω του ορθολογικού διαλόγου, οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να αναστοχαστούν πάνω στις παραδοχές και πεποιθήσεις τους, να αναγνωρίσουν όσες είναι προβληματικές και να οδηγηθούν στον μετασχηματισμό τους.

Προκειμένου να προκαλέσουμε ορθολογικό διάλογο μεταξύ των εκπαιδευόμενων, πραγματοποιήσαμε μία δραστηριότητα για τα ανθρώπινα δικαιώματα εκκινώντας από τον συμβολικό χαιρετισμό των Αμερικανών αθλητών Τόμι Σμιθ και Τζων Κάρλος κατά τη διάρκεια της απονομής στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μεξικού το 1968.

Οι εκπαιδευόμενοι δεν ήταν εξοικειωμένοι με τις εικόνες που θα έβλεπαν ούτε με τους πιθανούς τρόπους που έχει κάποιος για να εναντιωθεί στις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του και να τα διεκδικήσει.

Ο σκοπός της δραστηριότητας ήταν να ιδιοποιηθούν, λοιπόν, τη νέα πληροφορία που θα τους δινόταν ως ενεργοί και υπεύθυνοι μανθάνοντες, οι οποίοι θα χρησιμοποιούσαν ορθό λόγο, συναισθηματική νοημοσύνη και προϋδεάσεις που στοχεύουν στην αυτόνομη σκέψη.

Θεωρούμε ότι η γνωστική αυτή εμπειρία οδήγησε στον κριτικό στοχασμό και τον ορθολογικό διάλογο εντός ενός μαθητοκεντρικού πλαισίου.

Η διαδικασία που ακολουθήσαμε είναι η εξής:

1^ο στάδιο: Πριν προβάλλουμε το video εξηγήσαμε περί τίνος επρόκειτο κάνοντας παράλληλα και αναφορά στην Αμερική του 1968, τότε που δολοφονήθηκαν οι δημοφιλείς πολιτικοί ηγέτες Μάρτιν Λούθερ Κινγκ και Ρόμπερτ Κένεντυ, οι οποίοι αγωνίστηκαν για τα δικαιώματα των μαύρων.

Προβάλλαμε το video: «Υψωμένες γροθιές στον αέρα», το οποίο λειτούργησε και ως αποπροσανατολιστικό δίλημμα σύμφωνα με το πρώτο βήμα της μεθόδου του Mezirow, αλλά και ως αφορμή για αυτό-διερεύνηση των αρνητικών συναισθημάτων (2^ο βήμα). Εξηγήσαμε ότι το 1968, πραγματοποιήθηκαν, για πρώτη φορά στην ιστορία τους, Ολυμπιακοί Αγώνες σε χώρα της Λατινικής Αμερικής.

Είχε προηγηθεί ο γαλλικός Μάης του 1968, και πριν την έναρξη των αγώνων δημιουργήθηκαν συγκρούσεις ανάμεσα σε φοιτητές και την αστυνομία στο κέντρο της πρωτεύουσας επειδή οι φοιτητές διαμαρτύρονταν για τις αυθαιρεσίες της κεντρικής εξουσίας. Η ατμόσφαιρα ήταν, συνεπώς, τεταμένη και ο απολογισμός των συγκρούσεων ήταν 15 νεκροί φοιτητές και 45 τραυματίες.

Ωστόσο, το χειρότερο ήταν όταν ο στρατός έβαλε αδιάκριτα εναντίον χιλιάδων εξεγερμένων, σε έναν χώρο, ιδανικό για ενέδρα, την Plaza de las Tres Culturas του Τλατελόλκο. Η σφαγή διήρκεσε ολόκληρη τη νύκτα, με τον ακριβή αριθμό των θυμάτων να παραμένει έως σήμερα άγνωστος (σήμερα υπολογίζονται 300-400 νεκροί και 1300 συλληφθέντες που βασανίστηκαν). Ως ηθικός αυτουργός κατηγορήθηκε ο τότε υπουργός Εσωτερικών και μετέπειτα πρόεδρος της χώρας (1970-1976) Luis Echeverría. Παρά τον αποτροπιασμό της διεθνούς κοινότητας, η ΔΟΕ αποφάσισε την τέλεση των αγώνων όπως ακριβώς αυτοί είχαν προγραμματιστεί.

Πηγή: <http://clioturbata.com/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82/mexico-68/>

Link video: <https://video.link/w/e6YKfzriSfQ#>

Ερωτήσεις μετά την προβολή:

-Τι είδατε στο video;

-Τι έκαναν οι ολυμπιονίκες;

-Πώς σας φάνηκε η κίνησή τους;

-Τι συμβολίζει η κίνησή τους με μαύρες κάλτσες, χωρίς παπούτσια; Δείχνει τη φτώχεια στην Αφρική;

-Τι συμβολίζουν οι υψωμένες μαύρες γροθιές τους;

-Πιστεύετε ότι η κίνησή τους συνάδει με το γενικότερο κλίμα που επικρατούσε τότε;

2^ο στάδιο: Δώσαμε νέες πληροφορίες στους εκπαιδευόμενους: Η ιδέα για τις υψωμένες γροθιές στον αέρα ήταν του αντιρατσιστή -δεύτερου ολυμπιονίκη- Peter Norman από την Αυστραλία.

Αναφέραμε επίσης, μετά από αυτή τους την κίνηση, οι μαύροι αθλητές αποκλείστηκαν, «τους αφαιρέθηκαν τα μετάλλια και επέστρεψαν κακίη κακώς στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου εξοστρακίστηκαν από τον αθλητισμό και υπέστησαν χλευασμό»

(<https://www.efsyn.gr/node/215077>). Ωστόσο, οι αποκλεισμένοι αθλητές ίδρυσαν το *Olympic Project for Human Rights* που διεκδικούσε συγκεκριμένα δικαιώματα για τους μαύρους -όπως την επιστροφή του παγκόσμιου τίτλου βαρέων βαρών στον Μοχάμεντ Άλι και την ανάκληση της συμμετοχής της Νότιας Αφρικής στους Ολυμπιακούς Αγώνες λόγω των ρατσιστικών της καθεστώτων.

Σε αυτό το στάδιο, έγινε κριτική αξιολόγηση των παραδοχών μέσω ενός γόνιμου διαλόγου μεταξύ των εκπαιδευόμενων. Τονίστηκε από την πλευρά μας ότι οι μαύροι αθλητές υλοποίησαν την ιδέα του λευκού συναθλητή τους, ο οποίος στήριζε τον αγώνα τους και ότι, παρόλο που αποκλείστηκαν από τους αγώνες, δεν παρέδωσαν τα όπλα. Αντιθέτως, συνέχισαν τον αγώνα τους δυναμικά διεκδικώντας δικαιώματα και προσπαθώντας να βελτιώσουν στρεβλές και άδικες καταστάσεις.

Οι εκπαιδευόμενοι, χρησιμοποιώντας και τα νέα στοιχεία, έκαναν διάλογο μεταξύ τους σχετικά με τις δυνατότητες που είχαν οι αθλητές για διεκδίκηση δικαιωμάτων όπως και με το τι πίστευαν έως τότε ότι μπορούσε να κάνει κάποιος για να συνεισφέρει στον αγώνα των αδικημένων. Τους ζητήσαμε να κάνουν ένα θεατρικό δρώμενο επιλέγοντας ρόλους. Έτσι, είδαμε τους εκπαιδευόμενους να μπαίνουν στη θέση των Αφρικανών και του Αυστραλού, να επιλέγουν ρόλους και σχέδιο δράσης, να αποκτάνε νέες δεξιότητες και γνώσεις και να πειραματίζονται με τους νέους ρόλους (στάδια 5-8 του Mezirow).

3^ο στάδιο: Σε αυτό το σημείο, προχωρήσαμε ένα βήμα παραπέρα ζητώντας από τους εκπαιδευόμενους να κάνουν μία σύγκριση των τρόπων δράσης στο παρελθόν, το 1968, και σήμερα. Οι εκπαιδευόμενοι μίλησαν για τις μορφές διεκδίκησης δικαιωμάτων, για τους κοινωνικούς αγώνες, για το προσωπικό κόστος που μπορεί να έχει η εμπλοκή σε διεκδικήσεις. Μπόρεσαν να δουν τον εαυτό τους να αγωνίζεται για τα δικαιώματα, να είναι συμμετέχων σε μια κοινωνία αλληλεγγύης, δημοκρατικής και ανοικτής σε όλες και όλους. Τέλος, οι εκπαιδευόμενοι δόμησαν νέες ικανότητες αποκτώντας ταυτόχρονα αυτοπεποίθηση σχετικά με τους νέους τους ρόλους (9^ο στάδιο Mezirow).

4^ο στάδιο: Σε αυτό το στάδιο, αναφερθήκαμε στον Έιβερι Μπάραντζ, του προέδρου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, ο οποίος είχε υποστηρίξει τη συμμετοχή των ΗΠΑ στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου, αγνοώντας το γεγονός ότι υπήρχαν ενδείξεις για ναζιστικά εγκλήματα κατά των Εβραίων. Ο Μπάραντζ επίσης, εισηγήθηκε τον αποκλεισμό των μαύρων αθλητών από τους αγώνες του 1968, υποστηρίζοντας ότι η πολιτική δεν έχει θέση στον αθλητισμό.

Ερωτήσεις που θέσαμε στους εκπαιδευόμενους:

-Τι πιστεύετε για τη θέση του Μπάραντζ;

-Συμφωνείτε ή διαφωνείτε;

-Γιατί;

-Τι ισχύει σήμερα στις αθλητικές διοργανώσεις;

Τέλος, αναφερθήκαμε στη συμβολή των Σμιθ και Κάρλος και στην επιρροή τους στις διεκδικήσεις των δικαιωμάτων. Οι υψωμένες γροθιές τους έγιναν σύμβολο αγώνα που ενέπνευσε καλλιτέχνες, street artists, μουσικά συγκροτήματα. Ρωτήσαμε για τον ρόλο αυτών των συμβόλων στις κοινωνικές διεκδικήσεις και για τους ανθρώπους που γίνονται ήρωες και εμπνέουν.

Θεωρούμε ότι σε αυτό το τελευταίο στάδιο, οι εκπαιδευόμενοι υιοθέτησαν έναν νέο ρόλο και νέες προοπτικές επανεντασόμενοι στη ζωή με βάση αυτές έχοντας πετύχει τη μετασχηματίζουσα διεργασία (10^ο στάδιο Mezirow).

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΚΡΙΤΙΚΟΥ ΣΤΟΧΑΣΜΟΥ (3 ώρες)

Για τον θεωρητικό της Εκπαίδευσης Ενηλίκων St. Brookfield (2011), ο οποίος έχει ασχοληθεί σε βάθος με την έννοια του κριτικού στοχασμού και την εκπαιδευτική λειτουργία του, ο κριτικός στοχασμός περιλαμβάνει, κατ' αρχάς, τη σκόπιμη προσπάθεια που καταβάλλουν τα άτομα προκειμένου να εντοπίσουν τις παραδοχές που έχουν αποδεχτεί άκριτα, αλλά που επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης και δράσης τους.

Στην παρακάτω φάση της παρέμβασής μας -που είναι και η τελευταία- εφαρμόσαμε τα τέσσερα στάδια κριτικού στοχασμού του Brookfield, προκειμένου να επιτευχθεί κριτικός στοχασμός από τους εκπαιδευόμενους.

Τίτλος της παρέμβασής μας ήταν: «Ο ρόλος των πρωτοσέλιδων των εφημερίδων στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και η θέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».

Στάδια της μεθόδου κριτικού στοχασμού, σύμφωνα με τον Brookfield (2011):

1^ο στάδιο: Εντοπίζοντας παραδοχές.

Προς την κατεύθυνση του εντοπισμού παραδοχών και αντιλήψεων, κινήθηκαν οι παρακάτω ερωτήσεις που θέσαμε στο πρώτο στάδιο της εκπαιδευτικής παρέμβασης:

- Πώς παρουσιάζονται οι ειδήσεις στα πρωτοσέλιδα εφημερίδων και περιοδικών;
- Τι προσελκύει τους αναγνώστες;
- Υπάρχουν κυρίως εικόνες ή τονισμένα γράμματα;
- Τι θέματα επιλέγονται συνήθως για τα πρωτοσέλιδα;
- Είναι αρνητικά ή θετικά;
- Πώς προιδέάζουν τους αναγνώστες;
- Υπάρχουν κίνητρα πίσω από τις επιλογές των θεμάτων;
- Από ποιους εξαρτώνται αυτές οι επιλογές;

Σε αυτό το πρώτο στάδιο, οι εκπαιδευόμενοι κλήθηκαν ουσιαστικά να εντοπίσουν τις παραδοχές τους -τις οποίες δεν είχαν επεξεργαστεί ή αναλύσει σε βάθος πρωτύτερα- και να αρχίσουν να στοχάζονται κριτικά πάνω σ' αυτές, αλλά και να διερευνούν προσωπικά αρνητικά συναισθήματα, να αναλογίζονται την προσωπική τους ευθύνη στην ανάγνωση και επιλογή των ειδήσεων από τα πρωτοσέλιδα, να αισθάνονται ενοχές που δεν είχαν σκεφτεί κάποιες παραμέτρους νωρίτερα για να μπορούν να έχουν μια πιο υπεύθυνη και κριτική στάση απέναντι στα πρωτοσέλιδα (1^ο και 2^ο στάδιο του Mezirow) .

2^ο στάδιο: Ελέγχοντας και αξιολογώντας την ακρίβεια και εγκυρότητα των παραδοχών.

Σε αυτό το στάδιο, οι εκπαιδευόμενοι κλήθηκαν -μέσω ενδοσκόπησης- να ελέγξουν τις παραδοχές τους προσδιορίζοντας εάν ήταν ορθές και αξιόπιστοι οδηγοί για σκέψη και δράση. Αυτό το στάδιο αντιστοιχεί με το 3^ο στάδιο του Mezirow, κατά το οποίο γίνεται κριτική αξιολόγηση των παραδοχών.

Οι εκπαιδευόμενοι δεσμεύτηκαν σε μία διαδικασία αξιολόγησης των παραδοχών τους προσπαθώντας να εντοπίσουν τα στοιχεία εκείνα που αποτελούσαν πειστική απόδειξη των παραδοχών.

Την «απόδειξη» αυτή, στη συγκεκριμένη περίπτωση, την ανακάλυψαν μέσω διεξοδικής εξέτασης πρωτοσέλιδων διαφόρων εφημερίδων και περιοδικών που παρείχαμε στους εκπαιδευόμενους προκειμένου να επεξεργαστούν τα χαρακτηριστικά τους, τις ειδήσεις που είχαν επιλεγεί, την ύπαρξη φωτογραφιών, τους τίτλους και τους υπότιτλους κλπ.

Η κριτική θεώρηση των πρωτοσέλιδων των εφημερίδων συνδέθηκε με τον κριτικό στοχασμό αποκαλύπτοντας παραδοχές πολιτικής υφής και όχι μόνο. Οι εκπαιδευόμενοι μπόρεσαν να αυτονομηθούν και, ταυτόχρονα, να διακρίνουν τη μορφή της χειραγώγησης που υπήρχε στα πρωτοσέλιδα, τα κίνητρα των δημοσιογράφων, τις συμπάθειες και αντιπάθειες που υπάρχουν γενικά στην πολιτική επηρεάζοντας τη διαμόρφωση των πρωτοσέλιδων.

Το αντικείμενο του κριτικού στοχασμού ήταν η αποκάλυψη του μηχανισμού λειτουργίας των πρωτοσέλιδων που χρησιμοποιείται από το καπιταλιστικό σύστημα αναπαράγοντας και συντηρώντας σχέσεις εξουσίας, εδραιώνοντας, ταυτόχρονα, την κυριαρχία της επικρατούσας ιδεολογίας.

3^ο στάδιο: Επεξεργασία της εμπειρίας από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Αυτή η διαδικασία, της επεξεργασίας της εμπειρίας από διαφορετικές οπτικές γωνίες, περιλαμβάνει τα στάδια 5-8 του Mezirow κατά τα οποία τα άτομα επιλέγουν νέες σχέσεις και ρόλους, εκπονούν ένα νέο σχέδιο δράσης, αποκτάνε τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες και πειραματίζονται με τους νέους ρόλους τους.

Σε αυτό το στάδιο, οι εκπαιδευόμενοι επεξεργάστηκαν τα συστατικά στοιχεία της εμπειρίας που είχαν αποκτήσει από την προηγούμενη δραστηριότητα ώστε να μετασχηματίσουν τα νοητικά τους σχήματα ή να δημιουργήσουν νέα. Σύμφωνα με τις παραδοχές τους, κλήθηκαν να γίνουν δημοσιογράφοι και να δημιουργήσουν πρωτοσέλιδα εφημερίδων.

Οι εκπαιδευόμενοι χωρίστηκαν σε τέσσερις ομάδες. Τους μοιράσαμε τα απαραίτητα υλικά και πρωτοσέλιδα ποικίλων περιοδικών και εφημερίδων, αφήνοντάς τους χρόνο να σκεφτούν και να δημιουργήσουν.

Οι εκπαιδευόμενοι συνειδητοποίησαν ότι οι επιλογές τους αντικατόπτριζαν τις αντιλήψεις τους, την ερμηνεία που έδιναν στα γεγονότα και την ιεράρχηση των αξιών τους. Μέσω του γόνιμου διαλόγου μεταξύ τους, τα μέλη της κάθε ομάδας μπόρεσαν να δουν, στις επιλογές τους και στις απόψεις τους, τους εαυτούς τους όπως τους βλέπουν οι άλλοι.

Η μάθηση έγινε μία συνειδητή διαδικασία, ήταν ομαδοσυνεργατική και χειραφετητική, προωθώντας, ταυτόχρονα, τον κριτικό στοχασμό και προβληματισμό σχετικά με τις σκοπιμότητες των πρωτοσέλιδων και την ακολουθούμενη πολιτική για την επίλυση κρίσιμων ζητημάτων, όπως ρατσιστικών, σεξιστικών, βίας και πολέμου.

4^ο στάδιο: Αναλαμβάνοντας ενήμερη δράση.

Όλα τα προηγούμενα στάδια κατέληξαν σε αυτό το τελευταίο, την ανάληψη ενήμερης δράσης, η οποία βασίζεται σε κριτική σκέψη και ανάλυση και υποστηρίζεται από απόδειξη που θεωρείται πειστική.

Οι εκπαιδευόμενοι παρουσίασαν στην ολομέλεια τα πρωτοσέλιδά τους και αφού είχαν καλλιεργήσει και την απαραίτητη αυτοπεποίθηση (9^ο στάδιο Mezirow) κατάφεραν με ασφάλεια να τεκμηριώσουν τις επιλογές τους με επιχειρήματα, να δείξουν μία κριτική στάση απέναντι στα γεγονότα, να αναδείξουν το αξιακό τους πλαίσιο μέσω των επιλογών τους, να γίνουν συμμετέχοντες στη δημιουργία μιας ανοικτής και δημοκρατικής κοινωνίας πολιτών, μιας κοινωνίας αλληλέγγυας και δίκαιης που δέχεται στους κόλπους της οποιαδήποτε διαφορετικότητα και αποζητά την ποικιλία απόψεων και αντιλήψεων. Μιας κοινωνίας που ξέρει να αναδείξει τα σημαντικά ζητήματα που την απασχολούν, είναι ενήμερη αντικειμενικά και αναλαμβάνει δράση.

Η υιοθέτηση στη ζωή των παραπάνω στάσεων -τελικό στάδιο της παρέμβασης, το οποίο αντιστοιχεί στο 10^ο στάδιο του Mezirow- αποδεικνύει τον μετασχηματισμό που συντελέστηκε οδηγώντας τους εκπαιδευόμενους στην επανένταξη στη ζωή με αυτονομία, νέες προοπτικές, αντιλήψεις και αξίες. Οι εκπαιδευόμενοι κατάφεραν, τέλος, σταδιακά να οδηγηθούν στην απόκτηση της συνήθειας να επιβεβαιώνουν την εγκυρότητα των παραδοχών τους όπως και το ότι οι πράξεις τους είναι αποτέλεσμα κριτικού στοχασμού και ορθολογικού διαλόγου, των δύο πυλώνων της Μετασχηματίζουσας Μάθησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Brookfield, S. (2011). *Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions*. Jossey-Bass: San Francisco.

Καλλεράντε, Ε. (2015). *Βιογραφική ανάλυση στην εκπαιδευτική έρευνα: Τεχνικές ανάδυσης της μικρο-ιστορίας της εκπαιδευτικής πολιτικής*. Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση, 3(2), 187-201.

Kegan, R. (2007). Ποιο σχήμα μετασχηματίζει; Μία δομοαναπτυξιακή προσέγγιση στη μετασχηματίζουσα μάθηση, στο Mezirow, J., *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κόκκος, Α. (2005). *Η εναρκτήρια συνάντηση στο Κόκκος Α. (επιμ.) Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών: Εκπαιδευτικό Υλικό για τους Εκπαιδευτές – Θεωρίες Κατάρτισης*, Τόμος Ι. Αθήνα: ΕΚΕΠΣ.

Κόκκος, Α. (2011). *Σύγχρονες Προσεγγίσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Οδηγός μελέτης για τη Θ.Ε ΕΚΕ 52*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Κόκκος, Α. & Λιοναράκης Α. (1998-1999). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Το εκπαιδευτικό υλικό και οι νέες τεχνολογίες* (τόμ. Γ). Πάτρα: ΕΑΠ.

Kroth, M. & Cranton, P. (2014). *Stories of Transformative Learning*. Rotterdam: Sense Publishers.

Mezirow, J. (2000). *Learning to Think Like an Adult*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mezirow, J. & Συνεργάτες. (2007). *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μονιάκης, Γ. (2019). *Αξιοποίηση οπτικοακουστικού υλικού στην Εκπαίδευση Ενηλίκων: Βάσεις δεδομένων - ψηφιακά αποθετήρια και οπτικοακουστικό υλικό στην υπηρεσία των εκπαιδευτών ενηλίκων*. Ρέθυμνο: ΕΑΠ.

Παζιώνη-Καλλή, Κ. (2009). *Η σημασία της μεθόδου 'Ιστορίες Ζωής' στην Έρευνα για τη Δια Βίου Εκπαίδευση: Διεθνείς Προοπτικές*. Αθήνα: 5th International Conference in Open & Distance Learning.

Perkins, D. (1994). *The Intelligent Eye*. USA: Getty Publications.

Τσιώλης, Γ. (2015). *Η βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση στην εμπειρική κοινωνική έρευνα: παραγωγή και ανάλυση βιογραφικών αφηγήσεων*. Πάτρα: ΕΑΠ

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

Παππά, Ε. (2017). *Κριτικός Στοχασμός-Στοχαστικός Διάλογος ως θεμελιώδη συστατικά της θεωρίας της Μετασχηματίζουσας Μάθησης*. Διαθέσιμο στο: <https://www.academia.edu/36325969/> Ημερομηνία ανάκτησης: 08/05/2022.

<https://arts.konbini.com/peinture/une-campagne-de-dessins-contre-le-racisme-anti-asiatique-exposee-dans-le-metro-new-yorkais/> Ημερομηνία ανάκτησης: 10/04/2022.

https://www.google.com/search?q=oeuvres+murales+de+Miss+Tic&rlz=1C1JZAP_elGR929GR929&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=lsnBT0V3Sq1ZXMX%252CyR1f_BErOXG_uM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kSwb-uFrgjXuTYnMO7xdKTaLMKnxw&sa=X&ved=2ahUKEwiHuK7trYfwAhUCyqQKHd7TD0sQ9QF6BAgHEAE&biw=1920&bih=880#imgrc=lsnBT0V3Sq1ZXMX Ημερομηνία ανάκτησης: 15/05/2022.

<https://www.phosphore.com/actu-en-clair/une-expo-photo-a-decouvrir-contre-le-racisme/> Ημερομηνία ανάκτησης: 12/04/2022.

<http://clioturbata.com/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82/mexico-68/> Ημερομηνία ανάκτησης: 29/12/2022.

<https://www.efsyn.gr/node/215077> Ημερομηνία ανάκτησης: 29/12/2022.

<https://video.link/w/L2HmAloZaXA#> Ημερομηνία ανάκτησης: 29/12/2022.

<https://video.link/w/e6YKfzriSfQ#> Ημερομηνία ανάκτησης: 29/12/2022.